

Vision Vigilance

פרשת בא תש"פ

EXODUS

PARASHAS BO

12 / 32-42

³⁷ The Children of Israel journeyed from Rameses to Succoth, about six hundred thousand men on foot, aside from children. ³⁸ Also a mixed multitude went up with them, and flock and cattle, very much livestock. ³⁹ They baked the dough that they took out of Egypt into unleavened cakes, for they could not be leavened, for they were driven from Egypt for they could not delay, nor had they made provisions for themselves. ⁴⁰ The habitation of the Children of Israel during which they dwelled in Egypt was four hundred and thirty years. ⁴¹ It was at the end of four hundred and thirty years, and it was on that very day that all the legions of HASHEM left the land of Egypt. ⁴² It is a night of anticipation for HASHEM to take them out of the land of

42. שמורים - *Anticipation . . . protection.* The word has two meanings in the verse. The first time, it refers to God's pledge to Abraham; He reserved this night for the miracle and anticipated its coming throughout the 430 years. The second time the word is used, it refers to the protection from the plague that God extended to the Jews that night. From then on, the first night of Pesach became a time when God protects Israel (*Rashi*).

Egypt, this was the night for HASHEM; a protection for all the Children of Israel for their generations.

36

317. Ramban is saying that שמורים לכל בני ישראל, a keeping for all the Children of Israel for their generations, is the explanation of the preceding phrase: הוא הנהיג את ישראל, this is a night for HASHEM. I.e., the way this night is sanctified to Hashem is by their worshipping him through the eating of the pesach offering, etc. [This is unlike Rashi, who explains the two phrases as independent of each other.

318. Which we fulfill through reciting the Haggadah.

319. Which we fulfill through reciting the Hallel.

Ramban's interpretation differs considerably from that of Rashi, who interprets the second שמורים of our verse to mean "protection" (as opposed to "observance") and ל' to mean "by Hashem" (as opposed to "for the sake of Hashem"). According to Rashi "keeping for all the Children of Israel" means that Hashem "keeps" this night for them, while according to Ramban it means that the Israelites are to keep this night for HASHEM, i.e., for worshipping Him. According to both commentators, however, the second instance of שמורים in our verse has an entirely different meaning from the first occurrence of the word.

RAMBAN ELUCIDATED

THIS IS A NIGHT FOR HASHEM; A KEEPING FOR ALL THE CHILDREN OF ISRAEL FOR THEIR GENERATIONS.

[Above Ramban presented two interpretations of the first part of this verse (It is a night of keeping for HASHEM to take them out of the land of Egypt. He now expounds the latter half of the verse.)

The explanation of this is a night for HASHEM, a keeping for all the Children of Israel for their generations is שהנהיג את ישראל לה' שמורים - that this night, which was "kept" (i.e., set aside, or anticipated)³¹⁶ by Hashem to take [the Israelites] out from Egypt, is unto HASHEM; כלומר - שמורים לכל בני ישראל לדורותם - that is to say, it is sanctified unto His Name. And this sanctification takes the form of keeping for all the Children of Israel for their generations,³¹⁷ שישמרו אותו ולעבוד בו לקניו באכילת הפסח חזירת הנסים, ולתת הלה והודאה לשמו, meaning that they shall keep [this night] to worship before [Hashem] on it through eating the pesach offering and recalling the miracles He performed for us,³¹⁸ to give praise and thanks to His Name.³¹⁹ - כמו שאמר "ושמרת את הנהיגה הזאת", ואמר "שמור את הדין האביב". This use of the root שמר in the sense of keeping the observances of Passover is as [the Torah] stated elsewhere: You shall keep [שמרת] this decree (below, 13:10); and as it stated: You shall keep [שמור] the month of springtime and perform the pesach offering (Deuteronomy 16:1).

4

R. Hirsch

42 שמורים. This form, which occurs nowhere else in Scripture, signifies that the care was intensive (the *piel*) and abundant (the plural). For centuries, God had directed His manifold, solicitous care toward this night, caring for and educating all His צבאות, so that on this night a nation would be born that would carry out a Divine mission to mankind.

Henceforth, this night is entrusted, for God's sake, to this nation, which is to devote to this night manifold and solicitous attention, so as to accomplish the mission assigned to it on this night with complete dedication in every generation. This night has been a ליל שמורים לה' for the accomplishment of God's purpose: לה!

סופר

בא

נתב

רנח

מצרים, הוא הלילה הזה לה', היינו שאין כלילה הזה גאולת הגוף שכבר היו חפשים מעבודת מצרים והיו לחן ולחסד בעיני מצרים, ואין לילה הזה רק לה', לשם ה' לעשות רצונו ולעבוד עבודתו ע"י יציאתם מארץ מצרים, הוא הלילה הזה לה' בלתי לה' לבדו ולכבודו, שמורים לכל בני ישראל, דלכך שמור לילה הזה הגם שנעשה לנו עוד נסים ונפלאות אח"כ, מ"מ שמורים לילה זה לדורותם, להיות כי לה' היא ולכבודו קבוע, ובדרוש שבה"ג הארכתי נעין דרשום (תש"פ) עמוד ט"ז:

5

קי דעת ביאורים תורה

שמורים לכל בני ישראל לדורותם (יב, מב). וברש"י: משומר הוא ובא מן המזיקין כענין שנאמר ולא יתן המשחית וגו'. חידוש לנו רש"י אחרת מאשר מורגלים ללמוד לפי פשוטו, שעצומו של הלילה הזה הוא כי אין בו מזיקים ומשחיתים, והנה רש"י מביא על זה הפסוק של "ולא יתן המשחית וגו'", דהיינו בשמירת מצות הלילה ועסקם בהם, בזה משומרים יהיו מן המזיקים, כמו שביאר רש"י לעיל על פסוק יג - "וראית את הדם וגו' ולא יהיה בכם נגף" וכתב שם רש"י: "אמר הקב"ה נותן אני את עיני לראות שאתם עסוקים במצוותי וכו'. הנה דוקא בעסק המצוות של זה הלילה משומרים הם מן המזיקים. וכפסח מצרים כן הוא ליל הפסח לדורותם, שישמרו אותו לעבוד בו לפניו ובאכילת פסח וחזרת הנסים ולתת הלה והודאה לשמו" (לשון הרמב"ן), "אמר מ ש מ ר ו ב א, כלומר שהשמור הזה הוא נמשך ובא בכל דור ודור, דמכתב שמורים בלשון רבים ולא שמור בלשון יחיד הורה שיחיה שמור אחר שמור בכל דור ודור ולא שהשמור הזה יהיה בעבור כל דור ודור בלילה הזה" (לשון מורח"י). - לא כי הלילה בעצמו ולבדו שמור הוא מן המזיקים, אלא אנתנו בשמירתנו אנה שומר אותנו הקב"ה ומצילנו מידם, סגולת הלילה היא שגדול הלילה מאוד, שבו נתן לנו חקות הפסח וכל המצוות, הם משמרים אותנו מכל משחית.

8 Blessed is He Who keeps His pledge to Israel; Blessed is He! For the Holy One, Blessed is He, calculated the end of the bondage in order to do as He said to our father Avraham at the Covenant

ה. לא ינעול הדלת בבריה חזק, דהיכא דשכיח הויקא לא סמכינן אניסאי.

ו. נוהגים לקרות על המטה רק פרשת שמע ולא שאר דברים שקוראים בשאר לילות כדי להגן, כי ליל שימורים הוא. וי"א שצריך לומר ברכת המפילה.

9

התחבולות והסיבות שיעשה לקיום הטובה שהבטיח כדי שיזכירו מהבטחת ואהובת אוהבו לפניו שיראו הכל אהבת המלך אליו, ובזה יש להודות להמלך על שתיחן, אחת על הקיום הבטחה כשקיימו, שנית על שחשב אותו במשך הזמן ללא צורך

תורה פ"ב

ז. מהר"ל סדר ליל שני, עמוד קכ"ג, שאין נועלין דלתות בתים בבריה חזק. מעשה רוקח אות ע' בשם מגילת סתרים, ובספר המנהיג, הלכות פסח סימן ב', מנהג בכמה מקומות שאין נועלין החדרים שישינים שם בליל פסח, כי בניסן נגאלו ובניסן עתידין להגאל (ו"ה י"א) דכתיב ליל שימורים, לילה המשומר מששת ימי בראשית, ואם יבא אליהו ימצא פתח פתוח ונצא לקראתו מהרה, ואנו מאמינים בזה, ואית סמך לדבר בירושלמי דכתובות פרק הנושא פ"ב ה"ג, ויש באמונה זו שער גדול.

ח. מהר"ל סדר ליל שני, עמוד קכ"ג, כתב, שאין נועלין דלתות בתים בבריה חזק, כמו שעושים בשאר הלילות, דעיקר האמונה לבטוח בשמירת הקב"ה, וכן בא"ז. וגדול האמונה והכל לשם שמים, המג"א סי' תפ"א ס"ק ב' הביא מהר"ל דלא ינעול הדלת בבריה חזק, וכתב, והיכא דשכיח הויקא לא סמכינן אניסאי, וכ"ה בא"ר שם ס"ק ג'. בחק יעקב סי' ת"פ ס"ק ד' הביא אור זרוע (ה"ל שכתב לא לנעול הדלת כלל) וכתב: ואין נוהגין כן להניח הפתח פתוח כי שכיח הויקא דנגבים. שו"ע הגרש"ז סי' ת"פ סעיף ה'.

בסידור ר"י עמדין מביא עדות בן נכר נציב הרומים וכותב שם בסוף: אין שער משערי ירושלים שינעול דלת בלילי הפסח וכו'.

ט. מהר"ל סדר ליל שני עמוד קכ"ג: בליל פסח יקרא אדם בפני מטתו, ברכת המפיל חבלי שינה וקריאת שמע. אך שאר פסוקים שאומרים להצלה מהמזיקין לא צריך, כי ליל שימורים הוא משומר ובא מן המזיקין, וכ"ה בתשו"ת מהר"י ווייל סי' קצ"ג. רמ"א סי' תפ"א סעיף ב': ונוהגים שלא לקרות על מטתו רק פרשת שמע ולא שאר דברים שקורין בשאר לילות כדי להגן, כי ליל שימורים הוא מן המזיקים. ובמג"א שם ס"ק ב' שאם קראה בבית הכנסת בלילה א"צ לקרות רק פרשת שמע כיון שמוכרת להדיא בגמרא פ' הוראה, ברכות ס' ע"ב.

חק יעקב שם ס"ק ד', וכתב שאין להחמיר על עצמו בזה, כדי להראות שהוא ליל שימורים שנקבע בלבו אמונה זו. וכו"ב בס' יסוד יוסף ס"פ פ"ה לומר רק פרשה ראשונה של קר"ש והוא קבלת עומ"ש אבל אין לומר שאר פסוקים של ההגנה ושמירה וכל הממעט משובה, כי בזה מראה שהוא מאמין ונכון לבו בד' ובתורתו דכתיב בה ליל שימורים הוא וכו'. ח"א כלל ק"ל ס"ק ט"ז. שו"ע הגרש"ז סי' תע"א סעיף ב'. ערוך השולחן שם ס"ק ד'. משנ"ב שם ס"ק ד'.

בליקוטי מהר"ח כתב בשם סידור רבי יעקב קופל לומר פסוק, בידך אפקיד רוחי וגו'. שכ"ה בס' יסוד ושורש העבודה.

י. תשו"ת מהר"י ווייל סי' קצ"ג שצריך לומר ברכת המפיל. מהר"ל סדר ליל שני, עמוד קכ"ג. במג"א סי' תפ"א ס"ק ב' מביאו. א"ר שם ס"ק ג'. מק"ח שם ס"ק ג' מהש"ל דף קמ"ג. ח"י

אצלו רק משום טובת אוהבו להראות העמים והשרים במשך הזמן אהבתו, ובהיות כי ההבטחות שהבטיח הקב"ה בערכו יתברך לכלום תחשבה, ועם כל זה מעלה במחשבתו חק ומחשב בכל יום אימת יכלה חק ומסבב סיבות לקיום הבטחתו על אחת כמה וכמה שיש לנו להודות לו, מלבד על קיום הבטחתו אף גם על אשר מעלה אותנו במחשבתו במשך הזמן, בהיות כי מחשבנו בלבד עושה רושם וממשכת השפעת, לנו עד בלי ערך ותכלית ומכח זה אין שום אדם יכול לכלותנו וכמו שאמר והיא שעמדה וכו', 54.

וכו', 54.

לכל תשלוט בהן עצמן קלישות כל שהיא, או ח"ו העלמות עצם ההבטחה.

ולא זו בלבד, אלא אף כאשר כבר חלו כרסומים כל שהם בעצם ההבטחות, הקב"ה בכל זאת משמרן, וממלא חסרונו, כאילו לא היו כרסומים מעולם.

◆◆◆

אך לכאורה, אם עולה הרצון מלפניו יתברך לגמול טובה עם עמו, מה ממנו, כביכול יהלוך, לעשות זאת. מה לי אם יבוצע הדבר מצד עצמו, או יבוצע דרך קיום הבטחה דווקא. הרי לכאורה, קיום הגמול או הטובה או החסד, הוא המעניין והחשוב. מדוע איפוא יש גם לנצור את עצם ההבטחה.

אך הסכת ושמע.

אמנם חשובה מאד הטובה כשלעצמה, אין ספק בנחיצותה. אין פקפוק בגדולתה. אין ערוך לחיוניותה. אך לא פחות מזה, חשוב, נחוץ וחיוני, קיום ה"ברית". אין ערוך למשמעות היחס, החובה והדביקות, המתבטאים בקשר מיוחד זה. *שמירת הברית הזאת, הבאה לידי ביטוי בדאגה לעצם קיומה, ובשלמות ביצועה ופרטיה, היא הגורפת את הכרתנו וברכתנו.

"ברוך שומר הבטחתו לישראל".

◆◆◆

ב"ברית בין הבתרים", נגזרה הגזירה ונכרתה הברית. גזירת "גר יהיה זרעך בארץ לא להם ועבדם ועינו אותם ארבע מאות שנה", והברית של "ואחרי כן יצאו ברכוש גדול". אין ספק, שאם חפץ הוא הקב"ה לשחרר את עמו ישראל, אין מונע. אך אם חפץ הוא יתברך לקיים את בריתו, חייבים התנאים לבוא על מילואם. ארבע מאות שנים שיעבוד, ורק לאחר מכן יצאו לחרות.

רק הקב"ה, הוא זה אשר בכוחו כביכול לקיים את הברית כלשונה, מבלי לסתור את תנאיה.

והקב"ה עשה זאת. שמר על הבטחתו, שהיא עצמה תבצע תוך כדי שמירת כל תנאי הברית.

"קושי השיעבוד, השלים המנין". רק הוא יתברך, יכול למדוד, לשקול, לקיים הגזירה, לקיים הברית, למלא את ההבטחה, ולשחרר את עמו ישראל.

הוא יתברך, כך היא הנהגתו המיוחדת עם כלל ישראל, לשמור את הברית תוך כדי חרדה לקיומם, ודאגה לשחרורם.

ברכת מרדכי - ר' אברהם

קמב

ברוך שומר הבטחתו לישראל

וכי מה גדולה מיוחדת היא לקיים הבטחות. לכאורה, גם בני אדם לא היינו משבחים במיוחד בכך שהם שומרים הבטחות אדרבא, הלא מי שאינו מקיים הבטחות, שליטי הוא, פחות. אמנם גם זאת מעלה גדולה היא, שפלוני אין לו שליליות, אין לו פחיתות, אבל לשבח בכך את הרבונו של עולם, נראה לכאורה כהמעטה ח"ו. הכי בכך ישתבח הבורא עולם הכל יכול!?

◆◆◆

הלשון "שומר הבטחתו" אומר דרשני. מהו פירושה של המילה "שומר". הכי זו היא המילה המתאימה - "שומר"? "נוצר"? הלא לכאורה את ההבטחה, מקיימים, לא "שומרים" או "נוצרים". לשם מה יש "לשומרה". אדרבא, יש ככל המוקדם "לקיימה", "לביעה". אבל מה שייך ל"שמירה". איזה אבדון או הפסד חפצים למנוע על ידי שמירה זאת.

אך עומק הפשט הוא כנראה, שאמנם המדובר כאן הוא עצם השמירה, כפשוטה.

שכן מדת בשר ודם היא, שהבטחה יש לקיימה ולביעה. אלא שלא תמיד, עצם ההבטחה שרירה וקיימת. הרי יתכן שההבטחה עצמה, או שהיא בטלה, או שמתחילתה לא עמדה להיות מבוצעת. או שמא שוב אינו ראוי האיש, או שמא יגרום החטא, [יעויין בפירוש"י על בראשית לב, יא, קטנתי מכל החסדים, שנתמעטו זכותי על ידי החסדים והאמת שעשית עמדי לכך אני ירא, שמא משהבטחתי נתלכלכתי בחטא ויגרום לי להמסר ביד עשו].

אבל מדת הקב"ה עם הבטחותיו לכלל ישראל, אינה כן. הקב"ה אינו רק מקיים הבטחות, או מבצען ביצוע מושלם. הקב"ה גם "שומר" את ההבטחות עצמן, לבל ימוגו.

42. It was a night of watching to HASHEM for bringing them out. He looked forward to bringing them out, but He did not find Israel ready or worthy for redemption... (Lamentations 3:33)...

This same night is a night of watching unto HASHEM. And just as He watched and looked forward to the redemption of Israel all the days of their exile in Egypt, so He watches and waits for the future redemption of Israel... (Isaiah 30:18)...

מקום ערעור ותביעה. וכפי נפלאים הדברים מאוד, ויש בהם משום קדוש השם.

ויהי מקץ שלשים שנה וגו' ויהי בעצם היום הזה (יב, מא). וברשיי: מגיד שכיון שהגיע הקץ לא עכבן המקום כהרף עין וכו'. זהו ביאור אמרו 'מקץ' דהיינו 'בעצם היום הזה' - שלא עכבן אפילו כהרף עין, והוא ענין בעתה אחישנה - כהרף עין, באין כל עיכוב.

ליל שימורים הוא לה' (יב, מב). וברשיי: שהיה הקב"ה שומר ומצפה לו לקיים הבטחתו להוציאם מארץ מצרים. והוא מלשון ואביו שמר את הדבר (בראשית לו, יא), ופירש שם רשיי: היה ממתין ומצפה מתי יבא, וכל זה מגדול חביבות הקב"ה, הנה מקודם היתה רק הבטחה לבד, ואחר ההבטחה לא הפסיק מלחשוב על הקץ, משמר ומצפה לאותו הלילה, והנה כבד דיברנו בארוכה (עיין דעת חכמה ומוסר ח"ג מאמר א) על מהלך זה הענין, כי לכאורה מן התמיהה על כל ענין זה של הבטחה, למה לו להקב"ה מקודם להבטיח ואח"כ לקיים, ולא סגי במעשה לבד? וביארנו כי זה ממדות הקב"ה, הוא עיקר גדול בהנהגת השי"ת, כי ראשית כל הנהגתו היא מקודם להבטיח ולא יותר, המכוון מזה הוא שהמובטח יאמין בזה אמונה שלמה ולהיות בטוח, וזה יהיה סבה לבא מזה למדת הקיום, שיקיים בו הבטחתו של המבטיח, ודוקא על דרך זה, וזוהי ידיעה חדשה במדותיו של הקב"ה, ויסוד גדול, כי יסוד ראשית כל הדברים הם האמונה והבטחון, 'דאס דארף פריער דורכגיין' וזאת תהיה סבה לשלימות הקיום של המקיים, ועד"ז התנהג הקב"ה עם אבותינו הקדושים, שהבטיח להם כל האחרית, והם האמינו בו ובטחו על זה בבטחון גמור, וזה היה הזכות והיסוד אשר ממנו זכינו לענין יציאת מצרים, ר"ל קיום ההבטחה, והוא זה אמין בה' ויחשבה לו צדקה (בראשית טו, ו), ענין האמונה והבטחון של א"א היתה לו זאת לצדקה, ובזכות האמונה זכינו לכל ההצלחות, ואם היה ח"ו חסר מעט באמונה ובטחון לא באנו לידי קיום הדברים.

ועוד אנו למדין כאן, כי במדת בריה, כשאחד מבטיח דבר מה למי שהוא, וכשאח"כ הוא מקיים הבטחתו, הנה הקיום הזה הוא כדבר של בע"כ, עושה הוא מה שעושה מצד הכרח הבטחתו, ולא מחפץ רצונו כלל, אבל לא כן היא מדת הקב"ה, כי חפץ חסד הוא, עם ההבטחה תיכף הוא ית' שומר ומצפה לרגע הקיום, ליל שימורים הוא לה' - במדת ה' - הנה הוא שומר ומצפה לאותו הלילה, מתי יבא הלילה שבו יוכל לקיים הבטחתו. אדם המבטיח לחברו, למשל, שלאחרי שבוע ימים ילוגו איזה סכום *כסף, הנה מצד והלכת בדרכיו, הנה כל העת עליו לישוב ולצפות מתי כבר יבא הזמן שיוכל לקיים מה שהבטיח לו. נפלא מאוד הענין.

בכל עת גלותם היה יושב כביכול ומצפה לאותו לילה שיוציאם מארץ מצרים, מתי תגיע כבר השעה שיוכל לגאלם, ובציור לאדם המחכה כל ימיו בכליון עינים לשמחת בנו, שזהו כל מגמתו ותקוהו וחשקו עד כלות נפשו, כן היה הכורא ית' כביכול יושב כל העת ומחשב את הקץ, מונה רגע לרגע ודוחק

את השעה מתי תגיע כבר שעת הגאולה שיוכל לגאלם כי חפץ חסד הוא.

עוד כתב רשיי על ליל שימורים, היה הקב"ה שומר ומצפה לו לקיים הבטחתו להוציאם מארץ מצרים, הוא מה שאמר לאברהם אביו כברית בין הבתרים, וגם את הגוי אשר יעבדו דן אנכי ואח"כ יצאו ברכוש גדול, בשעה שנגזרה גזרת הגלות על כמה ארע, כאותה שעה ממש חישוב כבר את הקץ השעה שיוכל לגאלם, גילה לו את העונש וכבת אחת גילה לו את השכר שיוכזו בגאולה.

נצייר לנו מלך בשר ודם בשעה שיעניש את עבדו על שחטא לו, ובה בשעה ידבר תנחומין על לבו ויבטיחהו שזכר גדול אחר קבלו את עונשו, הנשמע כזאת? הלא אין לנו בזה שום מושג, שופט בעת שהוא מעניש את הגנב וחובשו בכית האסורים, כאותה שעה ידבר על לבו באמרו, עכשיו למאסר אבל כשתצא אנשך מכל טוב ותצא בכבוד מלכים, היוכל בשר ודם לקבל מושג במדת חסד כזו?

* זאת היא מדתו ית', שבשעת העונש אל אבחהם אבינו כי גר יהיה זרעך, מיד גילה לן את כל הגאולה והשכר, והיה יושב ומצפה כביכול כל עת הגלות מתי תבא אותה שעה, והנה חישוב את הקץ, ציור לענין זה של חישוב את הקץ יוכל האדם להשיג מתאוותיו וחמדותיו ששם יבין זה היטב.

תמיד למדנו דברי הספורנו ולא עמדנו על דבריו, והוא מחמת שנשתכשו המושגים שלנו ממושגי התורה, עד שגם כשמצאנו מקרא מפורש ליל שימורים המלמד לנו מדתו ית' כי חפץ חסד הוא, אין אנו יודעים בו

וברשיי: "ליל שימורים" - שהיה הקב"ה שומר ומצפה לו לקיים הבטחתו להוציאם מארץ מצרים.

זה מה שאומרים בהגדה "שהקב"ה חישוב את הקץ לעשות", שכביכול הוא מנה את הימים והרגעים, מתי יגיע כבר הזמן שיוכל לגאול אותם. זה ביאור המשנה (אבות ב, טו ועיין חסידי יעבץ) "היום קצר כו' ובעל הבית דוחק", שהקב"ה דוחק מתי כבר יוכל לעשות חסד עם האדם.

חסד הוא (מיכה ז'), כאמרם ז"ל שהקב"ה מחשב את הקץ, הנה גילה הספורנו שענין חישוב את הקץ הוא ממדותיו ית' ממדת כי חפץ חסד הוא, היינו שבכל עת גלותם הגם שלא היתה יכולה הגאולה להיות והעונש מוכרח, מדתו ית' היא שיושב ומצפה לאותה לילה של גאולה, וזהו ליל שימורים הוא לה'.

וברשיי שם ליל שימורים שהיה הקב"ה שומר ומצפה לו לקיים הבטחתו להוציאם מארץ מצרים, והרמב"ן מוסיף עוד ליל שימורים הוא לה' כי שמר להם הדבר מן העת שגזר עליהם הגלות, שיוציאם בלילה הזה בבא הקץ מיד כי בעתה אחישנה, או טעמו ליל שימורים הוא לה' שהוא שומר ומצפה ללילה שיוציאם מארץ מצרים, כי הקב"ה מצפה לעת שיהיו ראויים להוציאם משם.

* לומדים אנו בזה יסוד גדול במדותיו ית', שגם כאותה שעה שהוא ית' אוחז במדת משפט ינהגו רב חסד, העונש וכי חפץ חסד בדבור אחד נאמרו, גם בעת גזירת העונש חשקו ומגמתו כביכול להיטיב עם בריותיו, אלא שהחטא הוא הגורם והמעכב, האדם בעצמו הוא הגורם שלא יוכל הקב"ה כביכול להיטיב עמו, אמנם בכל זאת גם כאותה שעה כל מחשבתו כביכול מתי תגיע השעה שיוכל להיטיב.

פירוש, אינו נקלט במחשבתנו שזוהי מדתו ית', וכן יודעים אנו תמיד שהקב"ה חישוב את הקץ, נמי יעלה על דעתו שבחישוב את הקץ נכלל סוד כ"כ גדול שהוא ממדותיו ית', והכל משום שאין עולה על הדעת דבר שהוא היפך מושגינו, ובשביל זה נשארים אנו בורים מבלי שנוכל לכיין דברי תורה על אמיתתם.

אדם שצריך לאסרו בשלשלאות של ברזל כדי לעשות מעשה חסד, לא יאמר פירוש כזה בשום אופן, הוא אפי' בראותו דברים אלן כהיותן לא יאמין לזה, אנו הרי אין לנו ציור במדות אלו משום שכה נתרקנו ממדת החסד עד שכל נבין, וידוע מאמרו של אדמו"ר ז"ל בענין המלאכים שבאו אל אברהם בכדי להקל צערו, משום שהיה צערו של א"א ממניעת ההטבה והחסד גדול יותר מצער מילה, האם נוכל להאמין את זה, היש לנו בזה מושג כל דהו? לנו אין שייכות למדת החסד כלל, שכה נתרקנו מתורה עד לבלי הבינה.

וזהו ענין בעל הבית דוחק, דוחק הוא מהירות השכינה, מהירות זו היא מצד מדתו ית' כי חפץ חסד הוא, מהירות השכינה המדלגת על ההרים מקפצת על הגבעות, היא מצד תאוותו ותשוקתו ית' כביכול לעשות חסד, שמצד מדה זו אי אפשר לחכות ולהמתין אף רגע, כי כבואו והרגע והזמן המקווה אז כעתה אהישנה להיטיב עם הבריות, ואי אפשר להמתין כלל וזהו ובעל הבית דוחק.

וזהו ענין חפזן חפזן השכינה שאמרו במכילתא, ומה מכהיל הוא עבודת האדם שצריך להתדמות לכוראו לרוץ עם השכינה, אין לנו מושג ואין לצייר בשכל איך זה ככח אנוש

ענין כזה, והוא כמו שנאמר למטומטם שילמוד בצוותא עם עילוי, אבל מכיון שכן צוה לנו הבורא ית' והלכת בדרכיו, שזהו תפקידו של העבד להשתוות לקונו לילך עמו בשוה ממש, בודאי צריך לומר שזה ביכולת האדם.

הרי מצינו באדה"ר שמלאכי השרת לא הבחינו בינו לבין הבורא כמ"ש (בר"ר פ"ח), ויוצאת לנו מזה הערה נוראה בגודל העבודה המוטלת עליו, שצריך הוא לרוץ ולמהר אחר השכינה, א"כ כמה צריך הוא לעמול בזעת אפיו, מה גדלה ורבה עבודת האדם שתכליתה היא לרוץ אחרי הקב"ה כביכול. (דעת חכמה ומוסר ח"א מא' קל"ב).

ליל שמונים הוא זה' וכו' הוא הלילה הזה זה' רש"י ורמב"ן נבוכים בפירוש הפסוק הזה. והג"ל כי באמת החל חירות השיעבוד בעוד היותם שם, ותכלית היציאה משם לא היה אלא כדי שיצאו מטומאת מצרים לקבל התורה, ובאמת רשעים שכדור לא רצו לצאת משם, כי אמרו טוב לנו במצרים בלא מצות ובלא שיעבוד מצרים, ולכן אנו מזכירים יציאת מצרים תמיד, הגם שמלבד זה מאז עשה ה' לנו ניסים ונפלאות כמו שאנו אומרים ועל ניסין שבכל יום עמנו, מ"מ אנו מזכירים יציאת מצרים שעי"ז באנו למתן תורה ולהיות עבדי ה' תחת שהיינו עבדי פרעה, אשר בכל הניסים שאח"כ לא זכינו לזה. והיינו ליל שמונים הוא לה' להוציאם מארץ

7 מן הלילה הזה

כאמור, הקבוצה הראשונה מורכבת מהפיוטים "ובכן ויהי בחצי הלילה" (חיברו רבינו יוסף טוב עלם), ו"אמרתם זבח פסח" (חיברו רבי אלעזר הקליר) - המתארים את חננים הגדולים שעשה ה' לעמו ישראל במשך הדורות. הרבה מהנסים המוזכרים אירעו בפסח, אך מקצתם אירעו בזמנים אחרים. וכולם נקבצו באו ביחד, כיון שיציאת מצרים היא חשורש לכל הישועות והנחמות של כלל ישראל בכל הדורות. במלים אחרות, במזמורים הללו מתואר כיצד אותו גילוי מלכות שנפתח ביציאת מצרים ממשיך ומתגלה במשך הדורות, עד שיתגלה בשלמות בגאולה העתידה במחרת. והדבר אמנם רמוז בכתוב (שמות י"ב מ"ב) "ליל שפירים הוא לה' להוציאם מארץ מצרים" הוא תלילה הנה לה' שפירים לקל בני ישראל לדתם". ומבאר בזה האור החיים (שם): "ליל שמורים וגו' כיון הכתוב לרמוז ה' נסים מופלאים שזמנם לילה זו א) בימי אברהם כשהכה את ארבעה מלכים ויחלק עליהם לילה (בראשית י"ד ט"ו), ב) ביציאת מצרים דכתיב (לעיל פסוק כ"ט) ויהי בחצי הלילה, ג) בימי חזקיה כשהכה גבריאיל מנתח סנחריב דכתיב (מ"ב י"ט ל"ח) ויהי בלילה החוא, ד) בימי מרדכי ואסתר בלילה החוא נדדה שנת המלך (אסתר ו א) ה), גאולה העתידה. כנגד נס אברהם אמר ליל שמורים הוא לה', כי באמצעות הנס נתגלית אמיתותו יתברך... וכנגד מצרים אמר להוציאם מארץ מצרים וכנגד נס חזקיהו אמר יהוא הלילה הידוע לנס, כרשום בדבתי

נביא (מלכים ב' י"ט ל"ח) ויהי בלילה החוא ויצא מלאך וגו', וכנגד נס מרדכי אמר יהוא לה', וכנגד גאולה העתידה אמר שמורים לכל בני ישראל לדורותם, פירוש לסוף הדורות, בעגלא ובזמן קריב!

ויהי בחצי הלילה

בפיוט "ויהי בחצי הלילה" מוזכרים הרבה נסים שאירעו לישראל, כאשר המכנה המשותף שבכל הנסים היא, שכולם אירעו דוקא בלילה. ונראה שהדבר בא לרמוז, שאף בזמן החושך והגלות הקב"ה חושב מחשבות כיצד לחזיר את החשיכה ולתן ולגאול את בניו. ואמנם עתיד הקב"ה לבטל כליל את הרע שבעולם, כמו שמבואר בסיום הפיוט: צַחַח שְׁמוֹר - הקב"ה הוא שומר, צעק וש - אתא בוקר לצדיקים, ויאיר אור הגאולה את חשכת הגלות, במחרה בימינו - שאז יהיה בבחינת לא יום ולא לילה, היינו שכל העולם יכירו אלקותו, ובעת ערב שתתכסה השמש יהיה אור, כמבואר בנביא (זכריה י"ד) (ע"פ פירוש האברבנאל)!

תיח תורת בא חסד

ולסיום, יובאו דברי המדרש רבה (י"ח, ט'): "ליל שימורים הוא לה' - "שימורים" מלשון רבים, שכן, מאורעות רבים אירעו באותו הלילה: בלילה הזה, הכה אברהם אבינו את ארבעת המלכים, שנאמר: "ויחלוק עליהם לילה". ומפורש בפרקי דרבי אליעזר (כ"ז), שחילק הקב"ה את הלילה: חציו לאברהם - לנצח במלחמה! וחציו לגאולת בניו - שנגאלו בזכותו, והוא "ליל שימורים"! ובפרקי דרבי אליעזר (כ"ז) מתבאר, שבלילה הזה נושעה שרה מאבימלך ופרעה גם יחד, והביא הקב"ה על פרעה נגעים גדולים כאות וסימן על הנגעים שיבואו עליו לאחר מאות שנים. וכן מגלה בפרקי דרבי אליעזר (ל"ג), שבלילה הזה בירך יצחק את יעקב, כן זהו הזמן המסוגל שבו אוצרות השפע יורדים לעולם. ובזוהר הקדוש (תולדות) מחדש, שבאותו הלילה היה מראה הסולם ליעקב אבינו. ובמדרש רבה (כ"א) מתבאר, שיוסף הצדיק יצא מבית האסורים והחל למלך בדיוק בתאריך הזה. ועוד מבואר במדרש רבה (י"ח, א), שבאותו יום ירדו בני יעקב למצרים, ובו ביום - לאחר רד"ו שנים - נגאלו!

ובאותו לילה, אף הציל הקב"ה את חזקיהו, והרג גבריאיל את צבא סנחריב. ובלילה הזה גם ניצלו חנניה, מישאל ועזריה מכבשן האש. והוסיף האור החיים הקדוש (י"ב, מ"ב), שגם בימי מרדכי ואסתר נושעו עם ישראל בדיוק בזמן הזה: "בלילה החוא נדדה שנת המלך" - בליל הפסח! * ובלילה הזה, "ליל שימורים", הזמן שבו נגאלו ממצרים ויצאו מאפילה לאורה, באותה העת ובאותה השעה תבוא גם הגאולה השלמה במחרה בימינו אמן!

The relationship between *emes* and *emuna*, "truth" and "faith", is one of male and female which spans the entire Creation and underlies its destiny. In understanding this relationship lies our role in that destiny.

The Zohar states "Thu *emes v'ih* *emuna* — He is truth and she is faith". Truth is somehow a male dimension and faith female. What is the secret of this idea?

Emes, truth, is that which is clear, provable, undeniable — seen, if you like. *Emuna*, faith, lives in the hidden domain, the domain in which doubt is possible, it can only be heard, never seen. The correct and essential translation of *emuna* is not "faith" in the sense of belief but "faithfulness", loyalty, (אמון) as we find in many verses: "Va'yehi yadav *emuna* ad bo hashamesh — And his hands were faithful until the sun set"; they were loyal to their task, they remained in position. Obviously one cannot

23

So we are creatures of breakdown; the breakdown between what we know and how we act. *Emes*, truth, does not necessarily lead to *emuna*, loyalty to that truth. That takes work. Even a most exquisite clarity, a genuinely knowing mind, is not guaranteed to express itself appropriately in action. Never guaranteed. The *middos*, the character, must be painstakingly trained, developed, to obey the *emes*, not the body and the emotions.

Emes is male: a flash of clarity, no ordeal. And *emuna* is female: the seed is buried in the ground, unseen, and needs nurture. *Emuna* "is *seder z'rain*" — the area of agriculture, for that is where faith must be maintained. Seeds flourish only after protracted care. While growth is hidden and birth is not yet revealed, only the loyalty of *emuna* can bridge the long gap between *emes* and the final stage of *geula*, redemption. Pregnancy is a woman's task. Birth is a woman's reward. We find that the original breakdown in the world, in the Garden at the beginning of time, was caused by woman. And the *geula* must be built by her, she has that capacity. In the merit of loyalty, *emuna*, that tenacity to survive ordeal no matter how difficult and prolonged, will *geula* be brought to the world.

24

Throughout Jewish history Jewish women have been the key to *geula* — in Egypt the women held strong when the men were collapsing; the women took full responsibility for the preservation and continuation of the Jewish people. The critical turning point was brought about by a little Jewish girl, not yet *bas-mitzva* — when Amram separated from Yocheved his wife in order not to bring children into a world where the males born were destined for destruction, his young daughter Miriam chided him: Pharaoh wants to destroy boys, but you are withholding boys and girls from the world! Amram heard, and took Yocheved again. And the child born of that union was Moshe! The very birth of the redeemer caused by a girl.

In the desert, the men sinned but the women did not. At Purim the *geula* was a woman's, Esther. At Channuka, Yehudis. "In the merit of righteous women...." Woman most directly bears the difficulty of birth, and merits thereby to be the agent of birth; the vessel of *emuna*, and the teacher of *emuna*. "He is *emes*, she is *emuna*."

זריעה וצמיחה באמונת ישראל

אחד מיסודות התורה הוא נתינת אימון בקב"ה, וכמו שמצינו בפרק: "וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב כאל שדי ושמי ה' לא נודעתי להם" (שמות ו, ג), ופירש"י שהקב"ה אמר למשה שעד היום הוא ניכר לכלל ישראל רק במידה של "אל שדי", לכן הקב"ה הבטיח ועדיין לא קיים. הקב"ה עדיין לא נגלה לכלל ישראל במידה של שם ה' שהיא מידת טובו של הקב"ה לקיים את הבטחותיו.

המשגיח ר' ירוחם זצ"ל ממיר ביאר, שאצל הקב"ה יש שני מהלכים: ראשית - הבטחה, אבל עדיין אין קיום, ואחרי כן ישנו מהלך נוסף של קיום. כי כרי שהבטחה תצא אל הפועל עליה לעבור את השלב שנקרא "אמונה". כאשר יתקיים השלב של האמונה בהבטחה, תוכל ההבטחה לצאת אל הפועל - אל שלב הקיום.

על הפרק "יהיה אמונת עתיד חוסן ישועות חכמת ודעת" (ישעיה לג, ו), אומרים ז"ל (שבת לא ע"א): "אמונת' - זה סדר זרעים, ותוס' שם מביאים את דברי הירושלמי שסדר זרעים נקרא אמונה כיוון ש"מאמין בחי העולמים וזרע".

ביאור הדבר: אדם לוקח גרעיני חיטה, שהם יקרים, וקובר אותם בתוך האדמה. כשנשאל אותו לפשר מעשהו, יענה: "אל דאגה - הרי יגדל מזה עץ גדול וטוב!" מחכים ומחכים והעץ עדיין לא גדל. אדם שאין לו סבלנות, חופר באדמה לראות היכן הזרעים. הוא רואה שהזרעים נרקבו, כי על ידי שהוא חפר באדמה - התקלקלו הזרעים. אך מי שנותן אימון באלקי ישראל - לא רק שהוא לא חופר באדמה, הוא גם לוקח מים טובים ויקרים ומשקה את האדמה, הוא מעבד את חלקת השדה, וגם כשעובר שבוע ועוד שבוע ועדיין לא גדל כלום - הוא ממשיך לחכות, הוא מאמין באלקי ישראל שהוא יקבל את הזרעים שזרע בתוספת שיבולים, ואכן כך יהיה בסוף. אך אדם שישבר באמצע, אדם שיפסיק להאמין ויחפור באדמה או יפסיק להשקות, סופו יהיה שלא יקבל שום דבר.

כך הוא גם באמונת ישראל: הקב"ה לקח את הגרעינים הטובים - את עם ישראל - והכניס אותם לתוך הגלות. הקב"ה אמר שלבסוף עם ישראל יפרח כשושנה. אותם יהודים שמחזיקים באמונה ושלא נשברים, ממשיכים להשקות במים ולצעוק "אני מאמין", יבוא יום והם יקצרו את הפירות, הם יזכו לראות בכיאת המשיח ובכנין ירושלים.

אך אותם שלא נותנים אימון ומתייאשים באמצע, אלו שצעקו שנה ועוד שנה ולא ראו כלום - ולכן התייאשו והפסיקו לומר "אני מאמין", הם לא יוכלו לראות את הישועה. הרי בלי מים לא יכול לצמוח כלום. כדי שנוכל להגיע לצמיחה, כדי להגיע לשלב ההתממשות - הקיום, חייבים לעבור קודם את השלב של אמונה.

25

Emuna lives in the *da'as*. *Emuna* must be known, it must be lived, it must supersede life itself. Only then can it be an agent of birth; it must know that *geula* will come. We speak of the redemption in the present tense when we pray: "go'el Yisrael. — Who redeems Israel", not "Who shall redeem", because *emuna* bridges the present and the future. In *emuna*, *geula* is certain; if it is absolutely certain it can be experienced in the *da'as* even

now. When the *emes* of Hashem's promise exists, *emuna* can speak of fulfilment of that promise in the present.

Only *emuna*, faith, flourishing in the *da'as* dimension, can pull us through. "Ve'tzaddik be'emunaso yichye — And the righteous person shall live by his faith". Shall indeed live, and only by faith.

On a simple level, we are thanking Hashem here for calculating the end of galus Mitzrayim in order to fulfill his promise to Avraham that he would redeem us.

The *Shibolei Leket* explains that these words do not refer to

only galus Mitzrayim, but rather, they are assuring us regarding our present galus and the final geulah. They are words meant to strengthen our will to endure.

During the bris bein habesarim, Hashem showed Avraham all of the exiles and redemptions that the Jewish people would experience. As we recite this verse in the Haggadah, we gain strength from the knowledge that Hashem kept his promise to redeem us once, and He will keep His promise again.

We should also be strengthened by the idea here that although Klal Yisrael went through such a long and bitter galus in Mitzrayim, they departed "bir'chush gadol — with great possessions." This is the template for our final geulah as well. Throughout all these centuries of suffering, Hashem is keeping a cheshbon, and in the end, we will see the great reward He has in store for us.

Chazal (Rosh Hashanah 11b) say that the Jewish People were redeemed from Egypt in Nissan and will be redeemed once again in Nissan. This passage tells us that Hashem established the night of Pesach as the eternal night of redemption from the time of Creation.

In my youth, I merited to spend a Shabbos on the eve of the month of Nissan 1930/5690, when Parshas Hachodesh was read, with the saintly Chafetz Chaim. That Friday night, the Chafetz Chaim said: "In Nissan we were redeemed, and in Nissan we will be redeemed again. Even though we are obligated to await Mashiach's arrival every day, we should realize that there is a fifty-fifty probability of him coming in the month of Nissan, much greater than the likelihood of his coming in any other month. But what does the yetzer hara do? The yetzer hara attempts to make us think that the possibility of Mashiach coming is remote, and casts doubts in our minds whether Mashiach will come at all. What a pity!"

I merited to host Rav Elchanan Wasserman Hy"d, the Chafetz Chaim's notable disciple, in 1938 in my home in Baltimore. As he prepared to leave, I

Malbin

28

On this concept of the "awaited night," the Sages¹⁰⁸ said: "On this [night, the 15 of Nissan,] they were redeemed and on this [night] they will be redeemed in the future"; these are the words of Rabbi Yehoshua; Rabbi Eliezer states: "On this [night] they were redeemed, but in the future they will be redeemed in the month of Tishrei."

Although they seem to be arguing, Rabbi Yehoshua and Rabbi Eliezer are in fact each speaking about a separate aspect of the

redemption. For the Sages have stated¹⁰⁹ that there are two possible ways in which the redemption can occur: "If they are righteous, then *he* (the

Mashiach) will arrive with the clouds" (Daniel 7:13); but if they are not righteous, then he will arrive like "a pauper riding upon a donkey" (Zechariah 9:9)." This means that if the Jewish people are worthy of it, then the redemption will occur as a series of miraculous events accompanied by supernatural signs and wonders; but if not, then the redemption will come about through hidden miracles, miracles that are "close to nature" and that can seemingly be explained according to natural law.

Tishrei symbolizes the natural, the time-bound cause-and-effect system of nature, because Tishrei is the month when the natural world, with all of its laws of nature and physics, was created. A redemption occurring during this month therefore represents one that occurs in a natural way and that follows all of these laws.

Nissan, by contrast, represents Hashem's miraculous mode of conduct, for in this month Hashem performed outstanding miracles and wonders for the Jews in Mitzrayim. Thus, the future redemption, if it is to occur in Nissan, will be a redemption accompanied by miracles and amazing wonders. This will occur, however, only if the Jewish People are deserving; but if not, then the redemption will take place in Tishrei and follow a course

close to the natural. There will then be no difference between our current world and the Messianic age other than *shibud malchuyos*, the Jewish People's subjugation at the hand of the gentile nations,¹¹⁰ which will end at that time.

In Mitzrayim, the Children of Yisrael were unfit to be redeemed in the month of Nissan, that is, in a miraculous way. The Midrash in *Shir HaShirim* makes this point by saying:

Moше told the Jews: "In this month you will be redeemed"; and they responded, "But Mitzrayim is full of our idols!"¹¹¹

The meaning of this Midrash is that the Jewish People were amazed by the thought that their redemption would come specifically "in this month," Nissan, i.e., in a miraculous way. They realized, according to their actions and according to their spiritual level, that they were undeserving of such.

From the Midrashim above, we see that the miraculous redemption from Mitzrayim occurring upon this particular night in this particular month was unrelated to the worthiness of the Jewish People; it was unrelated to their spiritual state and it was unrelated to their spiritual readiness for it. Rather "this was Hashem's awaited night to take them out of the land of Mitzrayim"; i.e., the Exodus occurring on this particular night related to Hashem alone and not to the Children of Yisrael's preparedness or good deeds.

In the future, however, although "this night is Hashem's," a night upon which Hashem is prepared to redeem the Jewish People, this event awaits not Hashem but rather it is "awaiting the entire Children of Yisrael for their future generations," depending upon the good deeds and righteousness level of that final generation, upon whether they be worthy or not.

שיעורי חומש

30

שם ברש"י: "ליל שימורים - שהיה הקב"ה שומר ומצפה לו לקיים הבטחתו להוציאם מארץ מצרים."

ואם רצה הקב"ה את הגאולה, מדוע לא גאל, מהי השמירה והצפייה?

דרך העולם היא שכשלא הולך למישהו הוא טוען "צריך סייעתא דשמיא" כאילו הוא כבר עשה את שלו, והוא מאשים את הבורא-עולם שאינו עוזרו - זו טעות! סייעתא דשמיא יש תמיד, ההשפעה והברכה עומדים ומחכים למי שיקבלם, אלא שלקבל ברכה צריך כלים. כשאדם מוכן לברכה ולהארת פנים, אז מושפעת היא לו עד בלי די. הקב"ה רצה לגאול את ישראל אלא שלא היו להם כלים להכיל את הגאולה, ומשהבינו ישראל את הכלים - מיד גאלם.

31

קעב פניני ספר שמות דעת

"ב מ"ב. ליל שמרים הוא לה' להוציאם מארץ מצרים וגו' שמרים לכל ישראל לדרתם.

והענין הוא שבחשפעת יציאת מצרים של הלילה הזה, כבר נשמר כח הגאולה לדורות, וזה על פי הבטחת ה' אל משה בגלוי של הסנה "אהיה-אשר אהיה" (ועיין בפרושונו שמות ג-יג), והבן.

32

לשקחה בכח. ועד"ו גם אבריו של יעקב אבינו ומחו ולבו עשו את רצון ה', וזה היה רצון ה' שיעקב לא יתנחם ולא ישלים עם זה שיוסף איננו. וזאת מהטעם דכל ישועתו של יוסף היתה מכת ההתקשרות ליעקב, שהוא היה מקושר ליעקב ויעקב היה מקושר אליו, וההתקשרות הזאת נשמרה ע"י שיעקב לא השלים עם כך שיוסף איננו ולא מש זכרונו מלבנו. וזהו שאחז"ל (סוטה לו): שבשעת הנסיון נראית לו דמות דיוקנו של אביו, שזה היה מכת ההתקשרות ליעקב. אך אם היה יעקב משלים ת"ו עם זה שיוסף איננו ומסית דעתו ממנו ת"ו מה היה יכול לקרות. ורק מכתו של יעקב שהיה מקושר אליו הגיע יוסף

36

We are unfortunately like the twelfth grader who told his rebbe when the class was studying a Gemara about anticipating the ultimate salvation, "If you tell me it's a mitzvah to want Mashiach to come, I'll want him. But I really don't need Mashiach. I'm learning well. I'm succeeding. Why do I need Mashiach?" We suffer from the same problem. We think to ourselves: We're honest; we're frum; Yiddishkeit is strong in our city. Who needs Mashiach? Since we are no longer in twelfth grade, we know better than to articulate our own lack of longing for Mashiach. But when we look deep into our hearts, we know that we could ask the same question as that twelfth-grader.

Rabbi Shimon Schwab gave a beautiful parable for our state of being without Mashiach, as well as for our own blithe unawareness of the situation we are in. Imagine you are at a wedding. Everybody is well-dressed, the band is playing, the photographers are snapping away, the smorgasbord is wonderful. Everyone is having a grand time. Only one thing is missing: the bride has not shown up. No matter how attractive the surroundings, most of us realize that a wedding without a bride is nothing. Well, a world without Mashiach is a wedding without a bride. Only one difference: We don't even realize that the bride isn't here.

ועל זאת אנו מבקשים ג"פ ביום בתפלת שמו"ע, את צמת דוד עבדך מהרה תצמיח וקרנו תרום בישועתך כי לישועתך קוינו כל היום ומצפים לישועה, שיהודים חוזרים על כך תמיד שמצפים לישועה, כי יודעים שללא הישועה שמצפים לה הרי

כל העולם הוא אין ואפס ואינו כלום, שהרי כל מציאותו היא רק פירוודור להגיע בעדו לישועה בביאת מלך המשיח. וכן מצינו בחז"ל (שבת לא.) שבשעה שמכניסים אדם לדין שואלים אותו קבעת עתים לתורה וכו' צפית לישועה, שאירי כאן ביהודי כשר שעסק בתורה ובמצוות, ואעפ"כ עדיין שואלים אותו צפית לישועה, כי השאלה איננה אם האמין בביאת המשיח, אלא האם צפית וחכית שתתקיים תכלית רצונו ית' בבריאה בתיקון עולם במלכות שד"י. וענין זה הוא מן השאלות העיקריות ששואלים אדם לאחר פטירתו, וכמו ששאלת קבעת עתים לתורה היא עיקר העיקרים, כך שאלת צפית לישועה, כי הצפייה לישועה גם היא אחד מן העיקרים היסודיים הצריכים להיות מושרשים ביהודי.

והנה מלבד מה שנתבאר שחסרון בצפייה לישועה הרי הוא גם חסרון מהותי בהבנה של ביאת המשיח ותכלית הבריאה, יש עוד משמעות לצפייה לישועה ע"פ מה שנתבאר בספה"ק שבכח האמונה להמשיך הדבר שמאמינים בו, וזהו משאחז"ל (יל"ש הושע תק"ט) בזכות אמונה נגאלו אבותינו ממצרים וזכות אמונה עתידים להיגאל, וכמו שנאמר ויאמן העם וישמעו כי פקד ה' וגו', שאין הכוונה על עצם האמונה בהש"ת שברא את העולם, אלא האמונה בגאולה שהאמינו כי פקד ה'. וזה גם היה חשש משר"ה באומר והם לא יאמינו לי, שאמנם ישראל מאמינים בני מאמינים הם, אך חשש שלא יאמינו בגאולה, ובאותם סבירים שאינם ראוים כבר לגאולה, ובאמת רק בזכות האמונה הוה נגאלו. וכך גם בזכות אמונה עתידים להגאל, שהכת להמשיך את הגאולה הוא האמונה בה והצפייה לישועה. וכמו שמצינו בענין האמונה בהשגחה פרטית, שכל כמה

37 טוהר המצוות וקדושת השבת

ע"י פתאום אפשר להגיע לצפיית לישועה ואחד מהאופנים הגדולים ביותר להתעלות בעבודת הציפייה הוא, על ידי הידיעה וההרגשה של 'פתאום יבוא'. לפי שהיצר הרע מבקש בכל כוחותיו, להתדיר באדם שלא בידיעתו, כמה וכמה דמיונות כיצד יראה העולם קודם ביאת המשיח, ועל ידי זה אין חיים עם הציפייה, אמנם כאשר חיים עם ה'פתאום', שברגעים אלו כאשר אנו יושבים כאחד כמו שאנו יושבים, שיהיה האדם עסוק, בתלמודו, או בתפילותיו, וכדומה, ופתאום יתהפכו כל העולמות, ויהיה הגילוי הגדול של משיח, וכפי שחיים עם ה'פתאום', כן מתגדל הציפייה וה'אזכה', ונבאר בזה כיצד על ידי התפילות באים לידי הפתאום ולידי הציפייה.

38 ומאריך החפץ חיים, שיש עוד בחינה של ציפוי, שזה שייך לכל אחד, והבחינה הזאת עכ"פ צריך שיהיה לכל אחד, והוא שעכ"פ יהיה לו ספק שאולי משיח יגיע היום, ומסדר את דרו יומו באופן שאם משיח יבוא, שיש צד שמשיח יבוא היום, שכאשר האדם חי במצב, שהוא עכ"פ בספק שמה יבוא משיח עכשיו, וכך מכין כל דבר, ומחשב כן את כל מהלך החיים שלו, שיש כזה צד שמשיח יגיע הרי הוא כבר בגודל המצפה לישועה.

40 ודיינינו, שהציפוי אינו דווקא שמחכה לאותו הענין שבראי יגיע עכשיו, או רוצה שיגיע עכשיו, אלא כל שיש לו צד שיגיע הדבר, ולכן הוא מסדר לו מהלך החיים באופן זה, נמי הוי ציפוי.

טעם פרשת בא ודעת

הוא הלילה הזה לה' שמרים לכל בני ישראל לדרתם (י"ב, מ"ב) נראה לפרש הפסוק שיליל פסח הוא זמן שמורים לה' להוציאם מארץ מצרים, ולדורות הוא ליל שמורים לבני ישראל, לשון שומר ומצפה, שע"י סיפור ציאת מצרים כלילה זה ישראל מתחזקים באמונתם לצפות בכל עת לביאת משיח צדקנו שיבוא ויגאלנו.

כתב הרמב"ם בהל' מלכים (ריש פי"א), המלך המשיח עתיד לעמוד וכו' וכל מי שאינו מאמין בו או מי שאינו מחכה לביאתו, לא בשאר נביאים בלבד הוא כופר אלא בתורה ובמשה רבינו, שהרי התורה העידה עליו שנאמר (דברים ל) ושב ה' אליך את שבתך ורחמך ושב וקבצך וגו' אם יהיה נדחך בקצה השמים וגו' והביאך ה', ע"כ. ויש לדקדק בדבריו, דבשלמא מי שאינו מאמין בו הוא כופר, שהרי התורה העידה עליו, אבל מי שאינו מחכה לביאתו, ומשמע אף שמאמין בביאת המשיח אלא שאינו מחכה לביאתו, והיינו שטוב בעיניו המצב הנוכחי כמות שהוא ואינו מצפה לישועה, ולמה נקרא משום זה ללבד כופר בתורת משה הרי הוא מאמין במה שכתוב בתורה.

34 ולאו זה י"ל שהאמונה בביאת המשיח והצפייה לישועה היא מסקנה מוכרחת מהאמונה השלמה, שיהודי המאמין כי בששת ימים עשה ה' את כל הכריאה, השמים והארץ וכל צבאם, ויש לו את

ההכרה הנכונה כי לא לתוה בראה, ולא יתכן שבאי הקב"ה את הבריאה בשביל שתהיה כפי שהיא כעת, עולם שכולו רע, מלא וזהמה וטומאה ונתון תחת שלטון הרע, הרי שבהכרח כל זה אינו אלא שלב בדרך אל התכלית, כי כן יסד המלך מלכו של עולם שסדר הבריאה יהיה ע"ד חשוכא והדר נהורא, אך תכלית הבריאה היא שתגיע לבסוף למדרגה העליונה של מלאה הארץ דעה את ה', לתקן עולם במלכות שדי ולהפנות אליר כל רשעי ארץ, שאו חשונה כל הבריאה לטוב המחולט, ותתבטל מן המציאות הרע כמש"נ ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ. וכל מציאות הבריאה עתה היא רק מעבר ופרוודור להגיע בעדו אל התיקון הגמור בביאת מלך המשיח, שאו יתגלה בכל הבריאה כי לה' המלוכה ומושל בגויים.

35 נמצא א"כ שזה שאמונתו שלמה ובהירה וחודר בהכרת הדעת במוות תכלית הבריאה, אצלו כל המציאות הנוכחית של הבריאה היא כדבר ארעי העומד בכל רגע להסתיים ולהגיע לתכליתו, והאמונה בביאת המשיח היא אצלו כדבר המובן מאלו שאי אפשר להינתן אחרת, והיא חלק בלתי נפרד מהאמונה שמאמין בהש"ת שברא את העולם למען יכירו הנבראים כח מלכותו, וע"כ מצפה בכל עת לביאתו. ולאור זה הרי מובן שמי שאינו מחכה לביאתו את זה הוא שעצם האמונה פגומה אצלו, שאין לו את המבט הנכון על הבריאה ותכלית רצונו ה' בבריאתה, ולכן אין הבריאה במצבה הנוכחי אצלו כפרוודור גרידא בדרך אל הטרקלין, שהוא התכלית לתקן עולם במלכות שדי בביאת המלך המשיח, והר"ו פגם יסודי בעיקרי האמונה.

איכה, דור שהוא מצפה למלכותו מיד הם נגאלו. ורעיון זה מוכר גם בספר הכוזרי (מאמר ה' כ"ו), שכותב עה"פ אתה תקום תרחם ציון כי עת לחננה כי בא מועד, כי רצו עבדיך את אכניה ואת עפרה יחוננו, רצונו לומר כי ירושלים אמנם תיכנה כשיכספו בני ישראל לה תכלית הכוסף עד שיוחננו אכניה ועפרה. ומפני זה יש התגברות היצה"ר על ישראל למעט את הצפייה לישועה היות שהגאולה תלויה בזה, וככל שישיראל מגבירין את צפייתם לישועה הריהם ממשיכים ומקריבים יותר את הגאולה, ע"כ מתגבר היצה"ר במיוחד לבלבל את הדעת שלא יצפו לישועה במדרגה הראויה, כי זהו הדבר המקרב את ביאת המשיח ומקרב את תיקון העולם במלכות שדי.

וכשם שיש גאולת הכלל כך יש גאולת הפרט. כפי שאנו אומרים בתפלת רבון כל עולמים לפני הקידוש בליל ש"ק, שתרחמני עוד בגלותי לגאלני ולעורר לבי לאהבתך. יהודי שאינו מרגיש אהבת ה' הוא בגלות ושרוי בחשכות, ותפלתו היא רבש"ע רחמני, אני שרוי בחשך ואפלה, רחמני לגאלני לעורר לבי לאהבתך. וכמו שבגאולת הכלל היסוד להמשיך את הגאולה הוא האמונה והצפיה לישועה, כך גם בגאולת הפרט. ישנם מצבים קשים ומרים שהאדם עובר המביאים אותו לידי יאוש והשלמה עם המציאות, שנדמה לו שכבר לא יכול להיות אחרת, ולא יתכן שהוא עוד ישתנה, וחסר לו את הצפיה לישועה במובן הפרטי, שאינו מאמין כבר שתתכן אצלו גאולת הנפש בכחי' לתקן עולמו הקטן במלכות שרדי. ועל כן דא אמר מרן מקוברין זי"ע שהגורע ביותר הוא כאשר יהודי משלים עם מצבו כי מי שאיננו משלים עם מצבו ומצפה לישועה באמונתו השלימה כי קץ שם לחשך, הריהו ממשך עי"ז את הישועה בגאולתו ופדיון נפשו.

43 חיי חסידים

זו הבטחה שהבטיחנו הקב"ה, שאותו ליל שימורים לה' שהיה במצרים, הוא שימורים לדורותם לתמיד, אותו זמן גאולה שהיה ביציאת מצרים אינו מצטמצם רק כעבר, גם לא רק לעתיד לבוא שאז יהיה זמן גאולה, אלא בכל שנה ושנה בהגיע חג הפסח, חלה ההבטחה של לדורותם ההופכת את החג לזמן גאולה של הווה.

גאולת מצרים היא השתחררות מטומאת מצרים, בה במדה שאדם משחרר את עצמו מטומאה זו הוא נהפך למשוחרר, כל הרגשה של קבלת הארה חדשה התקרבות קימצא לאמונה, הבנה נוספת בכטחון התקרבות

ליראת שמים, כל הרגשה של תוספת אור זהו גופה של גאולה, זוהי השעה שהאדם זוכה לגאולה! רגילים להשתמש במושג של גאולה ביחס לשעבוד מלכויות, פירוש זה אינו נכון וזו גמרא מפורשת (מגילה י"ד).

44

למה אין אומרים הלל כפורים כמו בפסח, ומתוך כשלמא התם הללו עבדי ה' ולא עבדי פרעה, אלא הכא הללו עבדי ה' ולא עבדי אחשוורוש, אכתי עבדי אחשוורוש אנן, עדיין אנו עבדים לאומה אחרת, והתירוץ תמוה למה על יציאת מצרים אומרים הלל, והלא אכתי עבדי אחשוורוש אנן? ועל כרחק שבגאולת מצרים היא גאולה רוחנית, ובה אנו מוחזקים עד היום! למרות שאנו בגלות יש לנו תורה נשארנו כלל ישראל, הגאולה בנתה את היסודות של כלל ישראל ועדיין גאולה זו קיימת.

הבטחתו של הקב"ה לחדש את הגאולה בכל שנה, תלוי עד כמה שהאדם מכין עצמו לקבל אותה, במדה שהוא מוכשר לקבל הגאולה במדה זו הוא זוכה לה, הגאולה הכללית שידעו כל עמי הארץ שה' הוא אלקים, עתידה להיות באופן שתכלול את כל הכלל בימות המשיח, אבל לזכות בגאולה המתחדשת מידי שנה כפי שמבואר בספר דרך ה', חייב להכין עצמו ללמוד הפרשה של יציאת מצרים, המלמדת אותנו כיצד זכו בני ישראל לגאולת מצרים, ומכאן ללמוד כיצד להגיע לגאולה הפרטית.

ליל התקדש החג

בענינים וטודות עמוקים וטחרי תורה, ומסיים "וליל שימורים הוא כיום הכיפורים בזה הענין, וטעם שניהם נסתר".

ייתר מכך כתב בספרו "גבורות ה'" (פרק ס) דבר שאלמלא נמצא כתוב אי אפשר לאומרו, ובתחילה צריך להבין מדוע אמרה תורה לחגוג בחג הפסח "על שם שפסח על בתי בני ישראל" והציל אותם מן המיתה [וכפי שאמר רבן גמליאל "כל שלא אמר שלושה דברים וכו' פסח על שום שפסח"], ואילו על שאר הניסים ועשר מכות במצרים לא עשו שום זכר או מצוה, והלא גם מכת דם היתה

שרף, אני ולא שליח, אני הוא ולא אחר", לכן כאשר עבר הקב"ה במצרים להרוג את הבכורים היו ישראל ועכו"ם עומדים לפניו, אך הקב"ה ברוב רחמיו וחסדיו הטפיל את כלל ישראל אליו והיו קשורים יחד עמו יתב"ש כביכול כחטיבה אחת שאינם מתפרקים ועל ידי זה זכו להינצל, ובחינה זו מתעוררת בכל שנה ושנה בליל הסדר, שהקב"ה מנשא ומגביה את ישראל למקום מאד געלה, וחובת האדם לדעת את הקדושה הנפלאה שהוא משיג בזה הלילה.

אשר על כן למותר לציין, שהזמן מוכשר ומסוגל מאד לתפלה, שהרי הקב"ה וכל

חכמת בא המצפון תמא

46

על הפסוק והיה אם שמע תשמעו אל מצותי אשר אנכי מצוה אתכם היום, מפרשים חז"ל היום שכל יום יהיו בעיניך כחדשים (ש"ע א"ח ס"א ס"ב), אין הנחת תפילין של אתמול והנחת תפילין של היום הנחה אחת, זו מצוה חדשה, לבישת יציאת חדשה, תלמוד תורה חדש, תפילה חדשה, יתירה מזו כל יום האמור כאן אין הכוונה רק ליום, אלא כל שעה וכל רגע הוא כחדשים חדשים ממש.

מה שישראל מונין ללכנה הוראה יש בה; בחידושה של לכנה מונין ולחידושה של לכנה הם דומים, מתחרישים כל רגע וכל רגע, החידוש הנראה בלכנה לעין רגילה אינו רק מיום ליום, אבל אם מתבוננים בכלים של האסטרונומים, הריהו מתחלף ומתחדש תדיר כל רגע ורגע, ביאורו של מונין ללכנה הוא מה שאנו אומרים בכרכת הלכנה שהם עתידים להתחדש כמותה כמותה ממש, כלל ישראל הוא כל רגע ורגע כולו חידוש. (מסעי לב).

45

המכה בפטיש לגאולת ישראל לאחר ההכנה של העשר מכות, היא פרשת החדש הזה לכם, ובא על זה פירושו של הספרוני החדש הזה לכם ראש חדשים, מכאן ואילך יהיו

חדשים שלכם לעשות בהם כרצונכם, מה אפשר לעשות עם החדשים? ראשון הוא לכם לחדשי השנה, כי בו התחילה מציאות כח הבחירי.

תיבות מדודות אלו של הספרוני מגלות לנו סוד המקיף את תורת ההתחלה והמחשבה בדרך להגיע לגאולה, מעשה זה הוא אשר הפך את העם לכלל ישראל, גם עד הזמן ההוא היו האבות שהכירו את הקב"ה ומקיימים כל מה שנצטוו ממנו, אלא שכאן נמסר לידיהם של ישראל בפעם הראשונה מתנה אדירה, כח הזמן! השליטה על כח ההשפעה הטמון בזמן!

ליל התקדש החג

B

חוץ לדרך הטבע, שישראל וגוי שתו מכוס אחד - זה שתה מים וזה שתה דם, ומה נשתנה הנס במכת בכורות יותר משאר הניסים, ומבאר ביאור נורא מה שאין הפך יכול לדבר, ובכל המכות ליכא חידוש כלל שלא שלטו גם בישראל, כי המכות באו על ידי מלאך, וכיון שבני ישראל גבוהים יותר במדרגה מן המלאכים על כן פשיטא שלא היה להם שליטה עליהם, אבל במכת בכורות דכתיב (שמות יב, יב) "ועברתי בארץ מצרים שהקב"ה בכבודו ובעצמו עבר בארץ מצרים והרג את הבכורים, אני ולא מלאך אני ולא

הפמליא של מעלה עומדים סביבו ומביטים בעבודתו, ואהבת האב על הבן מתעוררת באותה שעה, וכל שערי רחמים פתוחים לפניו, ולכן אם יבקש ויתפלל בודאי ישמע ה' שוועתו, וימלא כל משאלות לבו לטובה ולברכה, וכך מצינו במהרי"ל (הלכות ההגדה) שלכן נוהגים לאכול ביצה בליל הסדר, כי בלשון ארמי קוראים לביצה "ביעא" שהוא גם מלשון תפלה [כדתרגם אונקלוס (בראשית מח, כב) "בחרבי ובקשתי - בצלותי ובבעותי"], דבעא רחמנא עלן ופרקינן, ויש בזה כדי להזכיר לאדם לנצל שעת הכושר זו ולהתחנן לפני מלך מלכי המלכים שיפדה אותו מכל צרותיו.